

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ІНТЕГРАЦІЯ КОМПОНЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ В ОСВІТНІ ПРОГРАМИ З ЖУРНАЛІСТИКИ

Київ-2025

- **Методологія та наукове редагування:**

Діана Дуцик

- **Дослідницька група:**

Галина Будівська
Ірина Копистинська
Юлія Любченко
Наталія Островська
Оксана Почапська
Катерина Сіріньок-Долгарьова

- **Дизайн та верстка:**

Яна Добрянська

Аналітичний звіт підготовлено в межах проєкту «Інтеграція медіаграмотності в освітні програми з журналістики», що реалізується ГО «Український інститут медіа та комунікації» за підтримки Програми розвитку ООН та за фінансування уряду Японії. Думки, висловлені у звіті, не обов'язково відображають позицію ПРООН або інших агенцій ООН та уряду Японії.

4	ВСТУП
5	МЕТОДОЛОГІЯ
7	РЕЗЮМЕ
9	1 РОЗДІЛ. Практика інтеграції компонентів медіаграмотності та протидії дезінформації в українських університетах (Галина Будівська, Ірина Копистинська, Юлія Любченко, Наталія Островська, Оксана Почапська)
9	1.1. Політики та підходи університетів до теми медіаграмотності
11	1.2. Спеціальні дисципліни з медіаграмотності та протидії дезінформації
13	1.3. Інтеграція тем медіаграмотності та протидії дезінформації у неспеціалізовані курси.
14	1.4. Співпраця з медіаіндустрією, громадським сектором, міжнародне партнерство
15	1.5. Компетенції та мотивація/інтерес
17	1.6. Методика викладання та оцінювання знань
18	1.7. Ресурси та інструменти
20	1.8. Підготовка викладачів
21	1.9. Виклики та перешкоди
22	1.10. Перспективи та плани
23	2 РОЗДІЛ. Практика інтеграції компонентів медіаграмотності та протидії дезінформації в університетах США та Канади (Катерина Сірінюк-Долгарьова)
23	2.1. Сполучені Штати Америки
30	2.2. Канада
34	2.3. Дослідницькі центри, лабораторії, професійні організації з медіаграмотності в Сполучених Штатах Америки та Канаді
37	РЕКОМЕНДАЦІЇ
39	ДОДАТОК 1. Список університетів

Після повномасштабного вторгнення у 2022 році питання медіаграмотності та протидії російській дезінформації стало одним із ключових питань національної безпеки, оскільки Росія веде агресивну інформаційну війну, постійно вдосконалюючи свої інструменти та використовуючи нові технології. На українські медіа покладається важлива роль у протидії дезінформації та промоції медіаграмотності в українському суспільстві. Тому українські журналісти мають володіти навичками критичного сприйняття інформації, фактчекінгу тощо, вміти працювати з новими технологіями та ШІ на високому професійному рівні.

Експерти Українського інституту медіа та комунікації, проаналізувавши медійні проєкти з протидії дезінформації¹, прийшли до висновку, що часто низький рівень медіаграмотності та розуміння як внутрішньо українського, так і глобального контекстів з боку українських журналістів призводить до публікації матеріалів, які можуть грати на руку російській пропаганді.

Системного вирішення цієї проблеми можна досягти через підвищення рівня журналістської освіти, а отже, через роботу з факультетами та кафедрами журналістики, які готують майбутніх журналістів.

В Україні близько 60 закладів вищої освіти надають освітні послуги в сфері журналістики. Проте, як уже було зазначено, випускники цих вишів не завжди мають належні навички та знання, щоб ефективно та якісно працювати в умовах інформаційної війни.

Це дослідження є першою спробою аналізу практик інтеграції компонентів медіаграмотності в освітні програми з журналістики в українських університетах. Ми сподіваємося, що воно допоможе виявити ключові проблеми та сформулювати підходи до їх вирішення.

¹ Український інститут медіа та комунікації (2024). Огляд медіапроєктів з протидії дезінформації в Україні в умовах повномасштабної війни. Аналітична записка. URL: <https://www.jta.com.ua/news-and-reports/uimk-prezentuie-analitychnu-zapysku-z-ohliadom-mediaproektiv-spriamovanykh-na-protydiiu-rosiyskiy-dezinformatsii/>

Український інститут медіа та комунікації **у період з листопада 2024 по січень 2025 року** провів дослідження з інтеграції тем медіаграмотності та протидії дезінформації в освітні програми з журналістики.

Дослідження мало на меті:

- проаналізувати, як факультети й кафедри журналістики українських університетів інтегрують у навчальний процес компоненти медіаграмотності та протидії дезінформації, щоб виявити прогалини в системі журналістської освіти в цій тематиці;
- здійснити огляд практик інтеграції компонентів медіаграмотності в освітній процес у західних університетах, щоб виявити кейси, релевантні для застосування в українських університетах.

Дослідження складається з таких компонентів:

A

Аналіз практик інтеграції компонентів медіаграмотності та протидії дезінформації в навчання майбутніх журналістів в українських університетах.

Цей компонент включає:

- **Аналіз освітніх програм з журналістики та силабусів з окремих дисциплін:** проаналізовано документи 30 українських університетів (перелік додається в кінці звіту). Аналіз здійснювався за такими параметрами: а) структура курсів в освітній програмі; б) тематика курсів; в) актуальність літератури до курсів; г) тривалість курсів; д) компетенції; е) методи роботи зі студентами.
- **Онлайн-анкетування (N=69):** зі 150 розісланих анкет було отримано 69 відповідей від представників із 31 університету (14 керівників факультетів/кафедр та 55 викладачів, які працюють на різних посадах). Онлайн-анкетування охоплювало такі теми, як: а) зміст навчання та методи викладання; б) політика університету щодо теми медіаграмотності; в) навчальні ресурси та інструменти; г) ефективність навчання; д) підготовку викладачів; е) ключові перешкоди ефективному впровадженню медіаграмотності в освітні програми; є) візія майбутнього.

- **Глибинні напівструктуровані інтерв'ю (N=15)** з викладачами та менеджментом факультетів/кафедр журналістики. До вибірки увійшли: а) 6 викладачів/ок; б) 2 декани факультетів; в) 7 керівників кафедр.

В

Кабінетне дослідження: включає огляд практик інтеграції компонентів медіаграмотності та протидії дезінформації в освітній процес у західних університетах, зокрема університетах США та Канади.

У процесі збору даних експерти стикнулися з такими проблемами:

- часові обмеження проєкту не дозволили включити у вибірку всі університети, які мають освітні програми з журналістики;
- у відкритому доступі на сайтах університетів у деяких випадках містилася застаріла інформація щодо освітніх програм;
- деякі університети демонстрували закритість у доступі до силабусів до навчальних курсів (не завжди ця інформація була на сайтах; в окремих випадках експерти отримували відмови у доступі до цієї інформації з аргументацією, що це інтелектуальна власність викладачів/університету).

РЕЗЮМЕ

1

Українські університети загалом демонструють активну позицію щодо роботи з темами медіаграмотності, проте не мають задокументованих політик чи стратегій розвитку цього напрямку. Відсутній системний підхід та єдина методологія викладання медіаграмотності. Існує потреба більшої інституційної підтримки медіаграмотності на рівні адміністрації університетів.

2

Деякі університети розглядають медіаграмотність як засіб формування громадянської відповідальності та розвитку демократичних цінностей, не лише формуючи у студентів базові навички роботи з інформацією, але й сприяючи їхній загальній обізнаності у питаннях демократії та медіакультури.

3

Заклади вищої освіти пропонують майбутнім журналістам до вивчення як спеціалізовані дисципліни з медіаграмотності та протидії дезінформації, так і предмети, у які інтегровані відповідні теми. Водночас більшість спеціалізованих курсів є вибірковими, а не обов'язковими. Розвиток критичного мислення є основою для обов'язкових курсів будь-якої освітньої програми з журналістики. Велика кількість дисциплін — з основ медіаграмотності, з фактчекінгу та верифікації, з цифрової грамотності, з пропаганди та дезінформації чи інформаційної політики або проблематики інформаційної війни. Також в освітніх програмах з журналістики почали з'являтися окремі курси, присвячені практичному застосуванню штучного інтелекту, проте їх все ще недостатньо.

4

Відсутній системний підхід до викладання медіаграмотності для неспеціалізованих (не журналістських) факультетів, у тому числі й через нерозуміння важливості проблематики менеджменту та через закритість гарантів цих освітніх програм.

5

Компетенції, що містяться в силабусах дисциплін, зазвичай, мають досить узагальнені формулювання, не завжди їхній перелік відповідає змісту дисципліни. Викладачі дещо обмежені вибором цих компетенцій стандартами вищої освіти зі спеціальності "Журналістика" першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Наслідком є формальне ставлення до включення тих чи інших позицій до силабусу.

6

Методика викладання дисциплін з медіаграмотності прописана у силабусах формально і не відповідає ні навчальним цілям, ні компетенціям. Відсутній системний підхід до цього питання на рівні університетів.

7

Більшість студентів мають і високий інтерес до тем з медіаграмотності, і високу мотивацію їх вивчати. Найбільше їх цікавлять теми застосування інструментів штучного інтелекту, технологій виявлення фото- та відеофейків, верифікації інформації, візуальної грамотності та можливості створювати контент за допомогою нових технологій.

8

Для перевірки знань викладачі найчастіше пропонують студентам створення власних проєктів, тести, есе та інші письмові роботи, натомість дуже рідко — усний залік чи іспит. Загалом рівень знань студентів викладачі оцінюють досить високо: переважають оцінки 7-8 балів за 10-бальною шкалою.

9

Університети мають доступ до іноземних ресурсів і наукометричних баз, проте недостатнє володіння іноземними мовами викладачами та студентами ускладнює повноцінне використання наявних можливостей.

10

Загальною тенденцією є несистематичне оновлення літератури до навчальних дисциплін в силабусах, зокрема, відсутність актуальних джерел останніх років. Аналіз силабусів продемонстрував, що вказана там література нерівномірно відображає зміст дисциплін. Подекуди пропонується дуже скорочений перелік джерел із базових підручників і посібників, які є класикою журналістики і не презентують сучасних тенденцій розвитку галузі. За результатами онлайн-опитування, більшість викладачів стверджують, що використовують англomовну літературу в навчальному процесі або постійно, або частково.

11

Недостатня підготовка викладачів впливає на якість викладання. Більшість викладачів визнає (за результатами онлайн-опитування), що потребує додаткового навчання для ефективного викладання тем з медіаграмотності та протидії дезінформації. Найчастіше викладачі мають потребу у вдосконаленні знань щодо принципів роботи ШІ, data literacy, розпізнавання дипфейків.

12

Одним із головних викликів, з яким стикаються сьогодні університети, є швидка динаміка інформаційного середовища, що вимагає постійного оновлення навчальних програм і матеріалів, з огляду на розвиток технологій, зростання впливу соціальних медіа та появу нових форм маніпуляції, фейків і пропаганди. Відсутність системного підходу та єдиної методології викладання медіаграмотності призводить до фрагментації знань і різноманітності підходів у різних навчальних закладах.

ПРАКТИКА ІНТЕГРАЦІЇ КОМПОНЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

РОЗДІЛ 1

1.1. ПОЛІТИКИ ТА ПІДХОДИ УНІВЕРСИТЕТІВ ДО ТЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

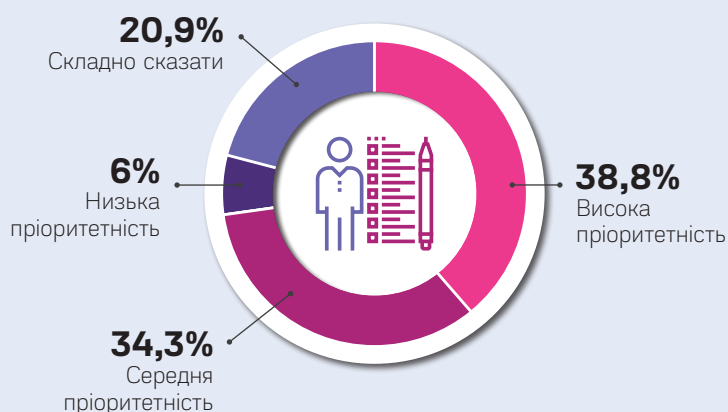

Високий пріоритет та відсутність стратегій

Українські університети загалом демонструють активну позицію щодо роботи з темами медіаграмотності. Онлайн-опитування представників університетів підтвердило, що для менеджменту університетів тема медіаграмотності у більшості випадків має високий або середній пріоритет. Попри це університети не мають задокументованих політик чи стратегій розвитку цього напрямку, медіаграмотність не включена в освітні стратегії університетів.

Окрім того результати онлайн-опитування свідчать про потребу більшої інституційної підтримки медіаграмотності на рівні адміністрації університетів. Значна частина респондентів вважає, що включення медіаграмотності до освітньої стратегії університету може сприяти кращій інтеграції медіаграмотності в освітні програми.

**На скільки
пріоритетною
є тема
медіаграмотності
для менеджменту
університету?**

За результатами аналізу освітніх програм та проведених інтерв'ю, можна вважати, що **у вищій школі відсутнє єдине бачення та системний підхід до впровадження тем з медіаграмотності в освітній процес.**

Але загалом університети зосереджені на кількох ключових напрямках:

- навчання основ медіаграмотності журналістів;
- навчання основ медіаграмотності здобувачів журналістських освітніх програм (меншою мірою);
- співпраця з міжнародними партнерами в сфері медіаграмотності (щодо вивчення досвіду тощо);
- просвіта для різних соціальних груп населення.

Щодо розуміння поняття медіаграмотності. В контексті викладання медіаграмотності представники університетів вважають базовим розвиток критичного мислення. Інші аспекти є варіативними. Так, наприклад, окрему увагу університети приділяють розвитку цифрової грамотності. Студентів навчають не лише аналізувати інформацію, але й використовувати цифрові інструменти та OSINT-методи для перевірки фактів, працювати з візуальними матеріалами та виявляти маніпуляції у соціальних мережах (Львівський національний університет ім. І. Франка, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, Національний університет «Одеська юридична академія», Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича та ін.). У деяких університетах приділяється увага емоційному інтелекту та емоційній стійкості до інформаційних впливів.

Винятком є освітні програми, фокусування яких на медіаграмотності є магістральним і визначальним, як у Могиллянській школі журналістики (НАУКМА), де серед іншого пріоритетом ОПП є аналіз інформаційних викликів, зокрема аналіз цифрового медіаконтенту щодо деструктивних інформаційних впливів, пропаганди та дезінформації.

Деякі університети (Кам'янець-Подільський національний університет ім. І. Огієнка) також розглядають медіаграмотність як засіб формування громадянської відповідальності та розвитку демократичних цінностей, сприяючи загальній обізнаності в питаннях демократії та медіакультури.

Спеціалізація vs Інтеграція. Обов'язковість vs Вибірковість

За результатами аналізу освітніх програм з журналістики та медіакомунікацій, українські заклади вищої освіти пропонують майбутнім журналістам до вивчення як спеціалізовані дисципліни зі сфери медіаграмотності та протидії дезінформації, так і предмети, у які інтегровані відповідні теми (див. детально в наступних параграфах).

Водночас зазначимо, що більшість спеціалізованих курсів є вибірковими, а не обов'язковими (що підтверджує і аналіз освітніх програм, і результати онлайн-опитування). Це не дає жодної гарантії вивчення таких дисциплін усіма студентами.

Проте розвиток критичного мислення — це одна з ключових навичок журналіста, а його компоненти є основою для обов'язкових курсів будь-якої освітньої програми. Йдеться про дисципліни: «Журналістська етика», «Медіаправо», «Основи масової комунікації», «Основи журналістики». Саме базовість медіаграмотності як журналістської компетентності нерідко розглядається

Спеціалізовані курси з медіаграмотності

освітніми програмами за замовчуванням та інтегрується в курси, що розвивають професійні навички. Відповідні модулі й теми про журналістські стандарти, роботу з джерелами інформації, інструменти перевірки, виявлення фейків містяться в дисциплінах: «Медіавиробництво», «Журналістська майстерність», «Написання новин», «Політична журналістика», «Інтернет-журналістика», «Журналістика конфлікту» тощо.

Окремі ЗВО запроваджують дисципліни з медіаграмотності й протидії дезінформації виключно в межах освітніх програм «Журналістика» чи суміжних, як-от: «Реклама і зв'язки з громадськістю», «Реклама», «Стратегічні комунікації» та ін. Це пов'язано із тим, що гаранті інших освітніх (не журналістських) програм мають своє бачення розвитку цих програм, вважаючи медіаграмотність не важливою саме для їхньої конкретної освітньої програми. Проте є університети, які пропонують спеціалізовані вибіркові дисципліни для неспеціалізованих факультетів. Назви таких курсів – «Медіаграмотність та інформаційна гігієна», «Інфомедійна грамотність», «Медіастудії», «Сучасні інформаційні війни» та інші. **Загалом це свідчить про відсутність системного підходу до викладання медіаграмотності для неспеціалізованих факультетів, у тому числі й через нерозуміння важливості проблематики менеджментом та гарантами освітніх програм.**

1.2. СПЕЦІАЛЬНІ ДИСЦИПЛІНИ З МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Під час інтерв'ю більшість респондентів висловили переконання, що медіаграмотність для здобувачів освіти, котрі навчаються на освітніх програмах з журналістики, є базовою навичкою, яку потрібно формувати упродовж усього навчання в закладі вищої освіти. Тому спеціальні (окремі) дисципліни з медіаграмотності й протидії дезінформації якщо і мають сенс, то лише як базові курси, або ж – як вибіркові дисципліни.

У той же час аналіз освітніх програм та силабусів показав, що спеціальні курси з медіаграмотності представлені як у нормативному блоці, так і у вибірковій частині освітніх програм. При цьому більша частина спеціалізованих дисциплін із базових питань медіаграмотності викладається на першому (бакалаврському) рівні. Для магістратури більшою мірою характерні курси про інформаційну політику та безпеку, інформаційні війни, медіакритику та медіакультуру.

Спеціальні дисципліни, які включені в освітні програми з журналістики, можна структурувати за кількома напрямками.

■ 3 основ медіаосвіти, медіаграмотності, критичного мислення.

Дисципліни з основ медіаграмотності здебільшого так і називаються з різними варіаціями «Медіаграмотність та інформаційна гігієна», «Медіаграмотність», «Медіастудії», «Майстер-клас з медіаграмотності», «Інфомедійна грамотність», «Критичне мислення» та ін. Вони зосереджені на формуванні критичного мислення, вмінні відрізнити факти від суджень, виявленні фейків, протидії маніпуляціям та дезінформації. Іноді в дисциплінах прописаний національний та глобальний контексти медіаграмотності. Меншою мірою вивчають мову ворожнечі, стереотипи, медіавласність. Переважно ці курси представлено в блоці нормативних дисциплін.

■ 3 фактчекінгу та верифікації інформації.

У цей блок входять такі дисципліни, як «Фактчекінг і верифікація», «Фактчекінг інформації», «Фактчекінг у сучасних медіа», «OSINT: практикум», «Журналістика даних» тощо. Практично всі вони включають теми, присвячені формуванню доказової бази для перевірки інформації. У кількох дисциплінах є теми, присвячені перевірці зображень та відео, фактчекінг у соцмережах. У кількох програмах є окремі теми щодо перевірки політичної інформації, як-от «Моніторинг та верифікація контенту під час виборів», «Маніпуляції цифрами та соціологією», «Маніпуляції в "якісних" медіа та вплив ньюзмейкерів», «Джинса», «Політичні технології» тощо. Незначна частина дисциплін окремими темами виносить роль українських фактчекерських організацій та ресурсів.

■ 3 цифрової безпеки та цифрової грамотності.

Ці дисципліни фокусуються як на загальних поняттях цифрової грамотності в медіапросторі, розумінні основних цифрових загроз, так і на особистій кібербезпеці журналіста, зокрема йдеться про захист облікових записів, комунікації, захист пристроїв. Назви таких предметів: «Цифрова безпека та комунікації», «Цифрова грамотність», «Цифрова безпека в медіагалузі» тощо.

■ 3 основ використання ШІ.

В освітніх програмах з журналістики почали з'являтися окремі курси, присвячені штучному інтелекту. Теми, які розглядаються у цих курсах, – це розуміння принципів ШІ та його застосування, використання алгоритмів ШІ для відбору та класифікації новин, ШІ у виробництві та аналізі контенту, дезінформації в соціальних мережах, сприйняття аудиторією журналістського контенту, створеного ШІ, правове регулювання використання ШІ та етичні аспекти. Це сучасні курси, спрямовані на формування практичних навичок користування ШІ, наприклад, «Етика даних і штучного інтелекту», «Етика штучного інтелекту в журналістській роботі», «ШІ в журналістиці», «Журналістика і штучний інтелект: сучасні виклики та можливості», «Технології штучного інтелекту в медіаіндустрії» та інші.

■ 3 дезінформації та пропаганди.

У цей блок включені такі дисципліни, як «Дезінформація, пропаганда та стратегічні комунікації», «Сучасна пропаганда: теорія і практика моделювання ідеологем», «Стратегії і тактики впливу та маніпуляції», «Маніпулятивні технології та протидія їм» тощо. Вони містять теми щодо пропаганди як технології інформаційного впливу, сучасних технологій маніпуляції в медіа та методи розпізнавання маніпуляцій. У більшості силабусів переважає теоретичний підхід із розглядом історії пропаганди й агітації, основних проявів їхнього негативного впливу.

■ 3 інформаційної політики/безпеки та інформаційних війн.

Цей блок включає такі дисципліни, як «Виявлення та протидія гібридним загрозам», «Інформаційні війни», «Медіабезпека», «Телебачення/Радіомовлення та інформаційна безпека України», «Стратегічні комунікації в умовах інформаційно-психологічної війни», «Українська ідентичність та гібридні війни», «Комунікація для захисту інформаційного простору держави», «Інформаційна політика та безпека», «Збройні конфлікти сучасності та шляхи їх вирішення» тощо. Вони досліджують інформаційну війну як форму впливу, що поєднує пропаганду, маніпуляцію, кіберзагрози, фейки та психологічний тиск на людину та суспільство. Одні курси більше орієнтовані на історичний та теоретичний аналіз, інші – на практичні механізми протидії інформаційним впливам та на кібербезпеку. Усі дисципліни містять вступні теми про сутність інформаційної війни, типи війн та вплив на суспільство, види інформаційних та гібридних загроз. У всіх курсах є теми, пов'язані із фейками, маніпуляціями, дезінформацією, пропагандою як елементами інформаційної чи гібридної війни. Роль соцмереж у веденні інформаційних війн також розглядається в більшості дисциплін.

На вивчення спеціальних дисциплін відводиться від 3 до 5 кредитів ECTS, тобто від 90 до 150 год. Здебільшого наповнення дисциплін є актуальними, хоча зустрічаються силабуси із занадто загальними темами.

1.3. ІНТЕГРАЦІЯ ТЕМ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ У НЕСПЕЦІАЛІЗОВАНІ КУРСИ

Аналіз силабусів неспеціалізованих курсів засвідчив тенденцію із включення окремих компонентів медіаграмотності в базові теоретичні дисципліни журналістських освітніх програм і в ті курси, що формують професійні навички медійника.

Зазвичай у неспеціалізованих курсах інтегруються такі теми:

- **Інформаційна та цифрова безпека.** Ці теми більшою мірою складають основу окремих дисциплін із інформаційної політики і безпеки, а також інтегровані в курси з медіаправа, масової комунікації, протидії гібридним загрозам. Фокус цих тем пов'язаний переважно з цифровими загрозами та інформаційними війнами.
- **Фактчекінг і верифікація інформації** є предметом значної кількості курсів, що представлені в абсолютній більшості освітніх програм. Цю базову навичку формують не тільки дисципліни з фактчекінгу, а й курси з медіавиробництва, новинної журналістики, журналістських розслідувань. Зазвичай йдеться про роботу з джерелами інформації, інтерпретацію цифрових даних, роботу з експертами. Менше уваги приділяється OSINT-дослідженням, сучасним онлайн-інструментам перевірки інформації, залучення ШІ.
- **Технології маніпуляції, пропаганди, інформаційних війн та боротьби з дезінформацією.** Ці теми представлені переважно в теоретичних курсах, що дають базові уявлення про комунікаційне середовище. У дисциплінах про масову інформацію, соціальні комунікації, комунікаційні технології представлено широкий тематичний спектр від історичного контексту до розпізнавання стратегій дезінформаційних практик. Про психологічні впливи пропаганди й

дезінформації йдеться рідше, переважно в межах окремих дисциплін із медіапсихології. Подекуди зміст силабусів відтворює довоєнну реальність використання найпоширеніших маніпуляційних технологій, роблячи найбільший акцент на розважальній функції сучасних медіа, феномені «жовтої» преси, шоуїзації українських медіа.

- **Теми когнітивних упереджень, стереотипів, мови ворожнечі інтегровані в журналістські дисципліни найменше.** Про них переважно згадується в базових курсах із медіаграмотності, журналістської етики. Неспеціалізовані дисципліни ці теми розглядають формально. Корисною в цьому контексті видається практика розгляду зазначених тем на вибіркових дисциплінах про права людини в медіа, чутливу журналістику тощо.

Обсяги, що виділяються на вивчення компонентів медіаграмотності, дуже різняться і залежать від змісту освітнього компоненту, кількості виділених кредитів і аудиторних годин. Більшість дисциплін має лекційні і практичні (лабораторні) заняття. Тільки курси з медіавиробництва, новинової журналістики іноді застосовують виключно практичний вид занять.

Тематика медіаграмотності все більше впроваджується в навчальні курси інших (не журналістських) спеціальностей, зокрема **соціологію, психологію та українську мову**. Такий підхід дозволяє студентам отримувати знання про медіапроцеси в контексті їхньої фахової підготовки.

Аналіз впровадження тем з медіаграмотності в навчальні курси, що не належать до спеціальності журналістики, засвідчив, що цей напрям лише починає розвиватися. Найактивніше медіаграмотність інтегрується в **педагогічні спеціальності**, що пов'язано із численними тренінгами, проведеними для викладачів і вчителів. Зокрема, проінтерв'ювані викладачі відзначили ключову роль таких організацій, як **Академія української преси (АУП) та IREX (проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»)**.

Крім того, окремі аспекти медіаграмотності впроваджуються в навчальні курси **юридичних та економічних спеціальностей**, де вони розглядаються як додатковий інструмент розвитку критичного мислення. Це свідчить про поступове розширення сфери застосування медіаграмотності в університетській освіті та її значущість для майбутніх фахівців різних галузей.

1.4. СПІВПРАЦЯ З МЕДІАІНДУСТРІЄЮ, ГРОМАДСЬКИМ СЕКТОРОМ, МІЖНАРОДНЕ ПАРТНЕРСТВО

Університети налагоджують співпрацю з медіаіндустрією та громадським сектором. Проведення майстер-класів за участі практиків (усі респонденти вказали на таку співпрацю із медійниками загалом та фактчекерами зокрема) забезпечує студентам доступ до актуальних знань і сприяє формуванню необхідних професійних навичок.

Медіаграмотності в різних її проявах присвячено міжнародні проєкти, в яких задіяні кафедри/факультети/інститути як самостійно, так і в консорціумі з іншими ЗВО. Це масштабні проєкти за підтримки Erasmus+, IREX, Interlink, AMO та ін. Результатом такої співпраці є поява в навчальних планах окремих дисциплін із медіаграмотності, розробка і проведення тренінгів для різних категорій населення, створення інформаційних матеріалів, медійного контенту, навчальних ігор тощо.

1.5. КОМПЕТЕНЦІЇ ТА МОТИВАЦІЯ/ІНТЕРЕС

Компетенції

Компетенції, що містяться в силабусах дисциплін, мають відповідати позиціям, прописаним у стандартах вищої освіти зі спеціальності «Журналістика» першого (бакалаврського) і другого (магістерського) рівнів вищої освіти. Тому, зазвичай, вони мають досить узагальнені формулювання, не завжди їхній перелік відповідає змісту дисципліни. У цьому контексті **викладачі дещо обмежені вибором цих компетенцій і досить формально ставляться до включення тих чи інших позицій до силабусу.**

Доречною є практика деяких ЗВО пропонувати спеціальні компетенції в межах освітньої програми. Серед таких нерідко вказують ті, що стосуються компонентів медіаграмотності, а саме: вміння застосовувати в медійній практиці журналістські стандарти, етичні норми, навички фактчекінгу й верифікації, здатність розуміти наслідки впливу інформаційних технологій на аудиторію тощо.

Дещо розширені компетенції порівняно з прописаними у стандартах вищої освіти пропонують у силабусах вибіркових дисциплін, попри те, що значна частина таких силабусів все ж обмежується виключно стандартами. До прикладу, компетенції формуються як:

- здатність розрізняти маніпулятивний та неманіпулятивний контент,
- самостійно проводити фактчекінг отриманої інформації,
- захищати себе та свої гаджети від цифрових небезпек,
- здатність долати стереотипи,
- відрізняти дезінформацію, фейки та вміти протидіяти їм,
- здатність створювати якісний контент.

Також у невеликій частині силабусів певні компетенції додатково до загальних та фахових прописують на рівні знань та вмінь студента. У цьому контексті важливими є саме уміння студента після вивчення дисципліни. Так, теоретичні курси передбачають здатність застосовувати знання про інформаційну безпеку, інформаційні війни, основні категорії та технології пропаганди, маніпуляцій у своїй професійній діяльності, розуміти етичні та правові основи діяльності в умовах інформаційних війн та цифрових загроз, розуміти чинники, що впливають на формування громадської думки.

Практикоорієнтовані курси передбачають вміння відокремлювати факти від суджень, проводити фактчекінг, визначати фахових експертів, уникати і розвінчувати стереотипи, розпізнавати маніпуляційні технології, ефективно здійснювати передачу інформації в різних формах, користуватися різними інформаційними каналами; формування навичок ефективного використання новітніх технологій у професійній діяльності і, поки що нечасто, застосування можливості штучного інтелекту на всіх етапах створення журналістського матеріалу та розпізнавання маніпулятивного контенту тощо.

Мотивація

За результатами онлайн-опитування викладачів, більшість студентів мають і високий інтерес до тем з медіаграмотності, і високу мотивацію їх вивчати.

Під час інтерв'ю викладачі зазначали, що студенти дедалі більше цікавляться практичними аспектами аналізу інформації. Особливо виокремлюються кілька ключових тем, до яких інтерес постійно зростає:

- **Інструменти на основі штучного інтелекту (ШІ).** Студенти прагнуть зрозуміти, як алгоритми ШІ впливають на інформаційний простір, які технології використовуються для автоматизації створення контенту та як саме ШІ може сприяти чи, навпаки, загрожувати якості медіа, які програми на основі ШІ можуть формувати інформаційний і візуальний контент.
- **Технології для виявлення фото- та відеофейків.** Візуальний контент відіграє ключову роль у сучасних медіа, і тому навички розпізнавання маніпуляцій із зображеннями та відео стають критично важливими. Студенти хочуть навчитися працювати з інструментами цифрової верифікації, зокрема аналізу метаданих, реверсивного пошуку та спеціалізованих платформ для перевірки медіафайлів.
- **Верифікація інформації.** Здатність перевіряти факти, аналізувати джерела та відрізнити правдиву інформацію від фальшивої набуває особливого значення. Зацікавленість студентів у вивченні методів перевірки інформації постійно зростає, що свідчить про усвідомлення важливості критичного підходу до контенту.
- **Використання нових технологій для створення контенту.** Тема впливу цифрових інструментів та автоматизованих систем на медіапростір викликає дедалі більше запитань. Студенти прагнуть зрозуміти, як технології можуть використовуватися для створення контенту, аналітики та боротьби з дезінформацією, а також якими є їхні можливості та обмеження.
- **Візуальна грамотність.** У зв'язку з популярністю візуального контенту (зображень, відео, інфографіки) важливим є вміння аналізувати його та виявляти маніпуляції. Студенти цікавляться методами інтерпретації візуального матеріалу та розпізнавання фейків, що є особливо актуальним в умовах розвитку дифейків та графічних маніпуляцій.

Дещо знижується інтерес до виявлення фактів, оцінок і суджень, що реалізується на основі текстових матеріалів. Респонденти наголошують на тому, що це пов'язано із загальними тенденціями збільшення візуальної складової і зменшення текстової.

Водночас усі респонденти наголосили на тому, що інтерес студентів залежить не стільки від матеріалу, скільки від способу і методів його подачі.

1.6. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ

Методика викладання

Як продемонструвало онлайн-опитування викладачів університетів (вони мали змогу обрати до трьох методів), у викладанні тем медіаграмотності вони найчастіше використовують:

Метод аналізу кейсів	Лекції	Створення проєктів	Мозковий штурм	Ігри
98,5%	53,7%	52,2%	38,8%	35,8%

У силабусах зазвичай методика викладання дисциплін прописана формально і не відповідає ні навчальним цілям, ні компетенціям. Переважно викладачі вказують вид занять (лекційні, практичні), рідше конкретизують методи (робота у групах, створення проєктів, розбір кейсів, аналіз медіаматеріалів, алгоритмів соцмереж, мозковий штурм, гейміфікація та ділові ігри, робота з онлайн-дошками та платформами, розробка власних тренінгів тощо). Вказані методи здебільшого однакові в силабусах усіх дисциплін у межах одного ЗВО.

Це може свідчити про відсутність системного підходу до методики викладання дисциплін з медіаграмотності на рівні університетів. Вибір інструментарію зазвичай залежить від бачення та компетенцій самого викладача.

Оцінювання знань

За результатами онлайн-опитування, для перевірки знань викладачі найчастіше пропонують студентам створення власних проєктів (61,8%), на другому місці – тести (13,2%), на третьому – есе/інші письмові роботи (5,9%). Дуже рідко серед відповідей респондентів траплялися усний залік чи іспит.

Під час інтерв'ю викладачі зазначали, що методи оцінювання варіюються від традиційних до інтерактивних і альтернативних підходів. Серед традиційних широко використовуються тестування, що передбачає письмові або онлайн-завдання для перевірки знань. Лише один респондент вказав на традиційні екзаменаційні білети як форму підсумкового оцінювання, які можуть містити усні або письмові відповіді на запитання.

Інтерактивні методи набувають все більшої популярності, оскільки вони орієнтовані на розвиток практичних навичок і включають проєктно-орієнтоване навчання, що дозволяє студентам працювати над реальними кейсами та глибше розуміти практичну цінність здобутих знань. До таких методів також належать групові проєкти та презентації, що сприяють розвитку командних навичок, а також проблемно-орієнтоване навчання, яке передбачає аналіз реальних ситуацій та застосування отриманих знань на практиці. Респонденти зауважили, що проблемно-оріє-

товані методи навчання краще адаптуються до аудиторних умов, а оскільки частина студентів навчається дистанційно, кращу адаптивність до навчального процесу мають саме проєктно-орієнтовані методи. Крім того, поширеним є використання альтернативних методів, зокрема портфоліо, де студенти збирають свої роботи за курсом, що дозволяє оцінювати їхній прогрес і професійний розвиток.

Зазвичай застосовується 100-бальна шкала оцінювання, яка враховує як теоретичну підготовку, так і практичну діяльність, проєкти та активну участь у навчальному процесі. Викладачі вказували, що мають можливість адаптувати методи оцінювання відповідно до специфіки дисципліни, що забезпечує гнучкість навчального процесу та врахування індивідуальних потреб студентів. Щодо рівня знань студентів, то більшість викладачів оцінюють його доволі високо, переважають оцінки 7-8 балів за 10-бальною шкалою. Трохи менше відповідей 6 і 9 балів, і зовсім мало тих, хто оцінює знання студентів на 3-5 балів.

1.7. РЕСУРСИ ТА ІНСТРУМЕНТИ.

Доступ викладачів до іноземних ресурсів

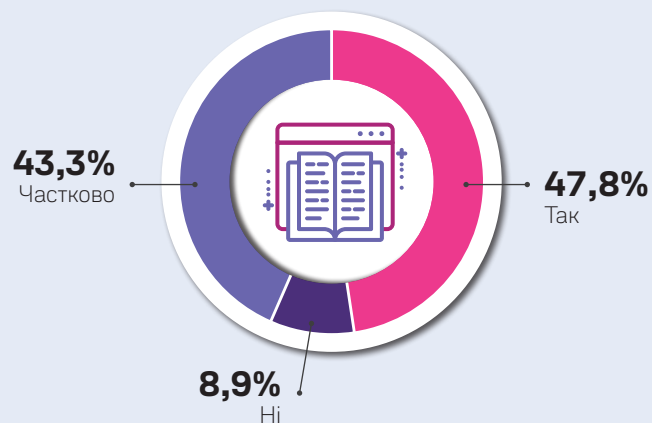
Проінтерв'ювані викладачі зазначили, що університети мають доступ до іноземних ресурсів і наукометричних баз. Це стало можливим завдяки відкриттю такого доступу після 2022 року в умовах війни. Хоча корпоративний доступ до таких ресурсів є, викладачі та студенти стикаються з іншою проблемою — недостатнім володінням іноземними мовами, що ускладнює повноцінне використання наявних можливостей. Відповідаючи на онлайн-анкети, 47,8% викладачів сказали, що використовують англомовну літературу в навчальному процесі, ще 43,3% роблять це частково. Натомість 9% не використовують англомовну літературу взагалі.

Інструменти онлайн-навчання

Щодо інструментів для онлайн-навчання, респонденти зазначають, що університети надають доступ до базових платформ, як-от Moodle, Google Classroom або ж мають власні електронні середовища, що використовуються для створення та наповнення онлайн-курсів, а також ведення електронної звітності (електронні журнали, проєкти тощо). Для проведення дистанційних занять застосовуються платні версії Zoom і Google Meet. Водночас більшість інших інструментів викладачі використовують у безкоштовних версіях, демоверсіях або ж оплачують необхідні ресурси власним коштом.

Адміністрації університетів заохочують викладачів до участі у грантових програмах, що дають змогу придбати технічне обладнання, зокрема для телестудій та інших освітніх потреб. Через різноманіття доступних онлайн-інструментів викладачі не відчувають критичної потреби в додаткових платних ресурсах. Водночас нагальною залишається проблема технічного забезпечення, оскільки програми та обладнання потребують регулярного оновлення задля ефективного навчального процесу.

Чи використовуєте ви в навчальному процесі англomовну літературу та інші ресурси з медіаграмотності?

Література, рекомендована студентам

Важливою частиною навчального процесу є робота з навчальними матеріалами та літературою. Аналіз силабусів продемонстрував, що вказана там література нерівномірно відображає зміст дисциплін. Одні автори пропонують дуже скорочений перелік джерел із вказівкою базових підручників і посібників, які нерідко є класикою журналістики і не презентують сучасних тенденцій розвитку галузі. Інші – вносять у силабус досить великий перелік джерел, які охоплюють власні методичні розробки, публікації в наукових журналах, на платформах медійних організацій, онлайн-курси тощо. Такі джерела є більш релевантними до тих тем, які декларуються в межах дисциплін.

Водночас **загальною тенденцією є несистематичне оновлення літератури, зокрема, відсутність актуальних джерел останніх років.**

У списках літератури відсутні російські видання, російськомовні джерела, натомість у деяких силабусах пропонується чимало англomовної літератури. Однак користуватися англomовними виданнями пропонують далеко не всі. Значна частина силабусів не містить такої літератури або подає дещо застарілі видання.

У випадках курсів, в які інтегровано окремі компоненти медіаграмотності, література не завжди корелюється із вказаними темами.

В окремих силабусах література взагалі відсутня. У значній частині силабусів рекомендують до використання різноманітні онлайн-ресурси, як-от: платформа медіаосвіти на сайті Академії української преси, національний проєкт з медіаграмотності «Фільтр», низку курсів на платформі Prometheus, курс Very Verified, інтернет-портал «Детектор медіа» та MediaSapiens, портал Stopfake, ютуб-канал «Не вір – перевір» та «Качка-дезінформачка», сайти Українського інституту медіа та комунікації, Інститут масової інформації, Комісії з журналістської етики.

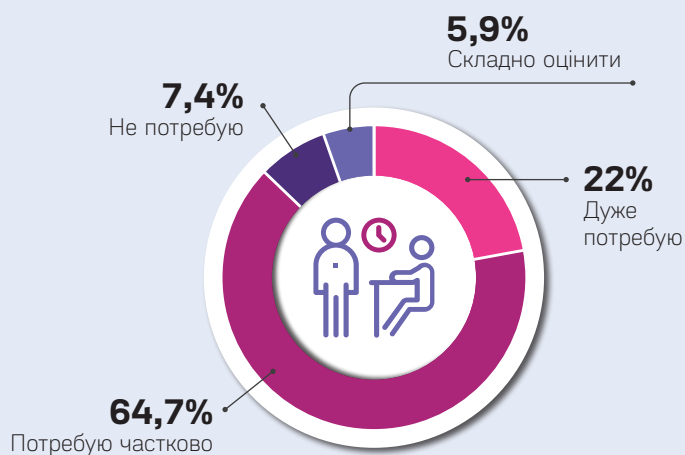
У той же час майже половина викладачів (44,8%), які взяли участь в онлайн-опитуванні, зазначають, що їм вистачає навчальних матеріалів та літератури українською мовою, і приблизно стільки ж респондентів (43,3%) вважають, що її вистачає частково. Лише незначна частина (7,5%) сказали, що українськомовної літератури не вистачає.

1.8. ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ

Більшість викладачів визнає, що потребує додаткового навчання для ефективного викладання тем з медіаграмотності та протидії дезінформації.

Чи потребуєте ви додаткового навчання для ефективного викладання тем з медіаграмотності та протидії дезінформації?

Якщо говорити про знання з конкретних тем, яких не вистачає викладачам, то це насамперед (в порядку спадання):

- Принципи роботи ШІ,
- Data literacy,
- Розпізнавання дипфейків.

Цифрова грамотність, фактчекінг, верифікація, принципи функціонування пропаганди та дезінформації траплялися у відповідях значно рідше.

Підвищення кваліфікації викладачів є обов'язковою вимогою Міністерства освіти і науки України, згідно з якою кожен викладач має проходити навчання загальним обсягом 180 годин раз на п'ять років. Респонденти зазначили, що адміністрація університету активно підтримує викладачів у цьому процесі. Зокрема, навчальні заклади організовують внутрішні курси підвищення кваліфікації та сертифікатні програми, які розробляють самі викладачі, і які є безкоштовними для викладачів закладів вищої освіти. Окрім цього, адміністрація заохочує науково-педагогічних працівників до участі в грантових програмах, міжнародних курсах та конкурсах, що сприяють професійному розвитку та вдосконаленню педагогічної компетентності.

Прикладом ініціативи з підвищення кваліфікації є курс, запропонований Львівським національним університетом імені Івана Франка для викладачів закладів вищої освіти. Одним із ключових модулів цього курсу була медіаграмотність та протидія дезінформації, що підкреслює актуальність розвитку критичного мислення та навичок роботи з інформацією у сучасному освітньому процесі. Такі освітні ініціативи сприяють удосконаленню професійних компетентностей викла-

дачів і підвищують якість викладання відповідних дисциплін. Усі респонденти підтвердили за-снування подібних курсів у ЗВО, які вони представляють.

Респонденти відзначили активну тренінгову діяльність різних організацій у сфері медіаграмотності та протидії дезінформації, зокрема «Академії української преси», «Ноти Єнота», «Детектора Медіа», «Інституту масової інформації», «Українського інституту медіа та комунікації», а також IREX (проєкт «Вивчай та розрізняй: інфомедійна грамотність»). Водночас вони наголосили, що із розвитком цифрових технологій зростає потреба у вдосконаленні навичок роботи з цифровими інструментами, зокрема OSINT-методами та спеціалізованим програмним забезпеченням. Саме курси підвищення кваліфікації, спрямовані на опанування новітніх цифрових технологій, стали б найбільш актуальними та корисними для викладачів.

1.9. ВИКЛИКИ ТА ПЕРЕШКОДИ

Одним із головних викликів, з яким стикаються сьогодні університети, є **швидка динаміка інформаційного середовища, що вимагає постійного оновлення навчальних програм та матеріалів**, з огляду на розвиток технологій, зростання впливу соціальних медіа та появу нових форм маніпуляції, фейків і пропаганди. Відсутність системного підходу та єдиної методології викладання медіаграмотності призводить до фрагментації знань і різноманітності підходів у різних навчальних закладах.

Додатковим ускладненням є **недостатня підготовка викладачів**: багато з них не мають спеціалізованої освіти в цій галузі, що впливає на якість викладання та ефективність протидії дезінформації.

Також значною проблемою є **обмеженість ресурсів**: брак фінансування ускладнює доступ до сучасних технологій, навчальних матеріалів і програмного забезпечення, необхідного для впровадження якісних освітніх програм. Щоправда, важливо вказати на те, що інтеграція медіаграмотності практично не зустрічає бюрократичних перепон з боку адміністрації.

Соціально-політичний контекст, зокрема **війна та політична нестабільність**, впливає на організацію навчального процесу, змінюючи навчальні плани та обмежуючи можливості викладачів щодо стажувань і професійного розвитку.

Крім того, існує **проблема псевдоекспертності**: особи, які відвідали один або кілька тренінгів, можуть вважати себе фахівцями та починати навчати інших, не маючи достатніх знань і кваліфікації. Це створює ризик поширення поверхових або навіть хибних уявлень про медіаграмотність і протидію дезінформації.

1.10. ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПЛАНИ

Респонденти онлайн-опитування вважають, що ефективній інтеграції медіаграмотності в освітні програми можуть сприяти (в порядку спадання):

- включення медіаграмотності до освітньої стратегії університету;
- налагодження партнерства з фактчекінговими ініціативами;
- інноваційні методи навчання (наприклад гейміфікація);
- розширення доступу до нових технологій;
- професійний розвиток викладачів;
- розробка стандартів медіаграмотності;
- практичний підхід до навчання.

Під час інтерв'ю представники університетів деталізували своє бачення розвитку/інтеграції медіаграмотності в освітній процес. Зокрема, було зазначено, що факультети та кафедри журналістики працюють над **розширенням переліку дисциплін і спеціальностей, в які будуть інтегровані теми з медіаграмотності** й протидії дезінформації. Зокрема, йдеться і про нежурналістські спеціальності, у навчальні плани яких ці дисципліни будуть інтегруватися у вигляді змістових модулів. Особливу увагу планується приділити питанням впливу штучного інтелекту на медіапростір та розпізнаванню маніпуляцій, пов'язаних із цифровими технологіями.

Важливою складовою розвитку названо **підвищення кваліфікації викладачів**. Для забезпечення якісного викладання необхідно організовувати системні курси та стажування, що дозволять педагогам ефективніше працювати з новими методиками навчання, сучасними цифровими інструментами та методами боротьби з дезінформацією.

Окрім того, **інтеграція сучасних технологій** у навчальний процес є ще одним важливим завданням. Використання нових цифрових інструментів для викладання та перевірки знань дозволить зробити навчання більш ефективним та інтерактивним. Це сприятиме активнішому залученню студентів та формуванню у них навичок роботи з інформацією в цифровому середовищі.

Запровадження єдиної державної програми, що охоплюватиме всі рівні освіти (від дошкільної до вищої), сприятиме комплексному розвитку критичного мислення та інформаційної стійкості громадян.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИКА ІНТЕГРАЦІЇ КОМПОНЕНТІВ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УНІВЕРСИТЕТАХ США ТА КАНАДИ

Вивчення медіаграмотності у закордонних закладах вищої освіти дуже диверсифіковане. Університети пропонують окремі курси з медіаграмотності як для власних студентів, так і для широкої громадськості; як на рівні вибіркових дисциплін, так і в переліку основних освітніх компонентів для студентів-журналістів. Деякі ЗВО навіть розробили окремі бакалаврські освітні програми, додаткові спеціальності та спеціалізації з медіаграмотності.

Наше дослідження має на меті розглянути усі вищезазначені приклади інкорпорації медіаграмотності в освітній процес іноземних університетів, тому пропонуємо огляд цих освітніх ініціатив на прикладі північноамериканських закладів вищої освіти (Сполучених Штатів Америки та Канади). Ми здійснили моніторинг освітніх каталогів топових шкіл журналістики (згідно з національними рейтингами від U.S. News and World Report Ranking та Times Higher Education) у різних категоріях відповідно до рівня вищої освіти, кількості студентів, величини та статусу ЗВО: національного чи регіонального, публічного чи приватного тощо, а також тих університетів, які пропонують медіаграмотність як окрему основну або додаткову спеціальність, сертифікатну програму чи в межах масових курсів для широкої громадськості.

2.1. СПОЛУЧЕНІ ШТАТИ АМЕРИКИ

Навесні 2024 року американське професійне видання «Inside Higher Ed» назвало трендом вищої освіти США введення цифрової медійної грамотності (поряд з базовою комп'ютерною грамотністю) до переліку обов'язкових навичок випускника ЗВО. Журналісти проінтерв'ювали декількох проректорів університетів, які ввели такі вимоги до навчальних планів, та зробили висновок, що хоч компетенція називається «цифрова медійна грамотність», все ж фактично вона передбачає опанування принципів ширшого явища - медіаграмотності - з фокусом на розумінні точності онлайн-джерел, дезінформації, відділення думок від фактів, етичного застосування штучного інтелекту, реклами тощо. Наприклад, Лінн Хоган, проректорка Університету штату Флорида наводить найпоширеніші аргументи на користь такого рішення: «потреба в

навичках розрізнення місінформації² та фактичної, точної інформації, визначення правдивих і надійних джерел і розвиток критичного мислення студентів». А Марк Хейджеротт, проректор Університету Північної Дакоти, пояснюючи нововведення, вказує, що «це для всіх студентів, всіх спеціальностей; перед нами виклик зрозуміти, що означає бути людиною, коли ти живеш на планеті з розумними машинами» (цитати за: Coffey, 2024).

Американські університети, маючи повну автономію у створенні освітніх програм, спеціальностей і спеціалізацій, організовують викладання медіаграмотності з урахуванням власних унікальних потужностей і викладацьких можливостей. Така децентралізація і неформальний підхід у вищій освіті США, на думку деяких учених, призводить до відсутності стратегічного підходу і повільного введення медіаграмотності в курикулум університетів (Cubbage, 2018, p. 2).

Обсяг бакалаврських програм (англ. undergraduate programs) в США зазвичай становить 120 навчальних кредитів, що трансформується у 240 кредитів Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС), тобто 1 американський кредит дорівнює двом кредитам ЄКТС (Atack, 2024). Якщо студент бажає крім основної бакалаврської спеціальності (major), опанувати додаткову (minor), то більшість американських закладів вищої освіти дають здобувачам таку можливість через запис на окремі мініпрограми на інших кафедрах і факультетах (здебільшого, обсяг таких програм варіюється від 15 до 30 американських кредитів, залежно від вимог ЗВО). На рівні магістерських і аспірантських програм (англ. graduate programs, Master's programs, Ph.D. programs) такого поняття як додаткова спеціальність немає, проте є можливість отримання спеціалізації (specialization) чи фокусу (specialization pathway). Кредитні вимоги до таких спеціалізацій, знову ж таки, встановлюються кожним університетом у межах власної автономії.

Бакалаврські програми з медіаграмотності (major programs)

Школа журналістики і масової комунікації ім. Волтера Кронкайта **Університету штату Аризона** (Arizona State University) стала першопрохідцем: крім традиційних програм з журналістики й медіа починаючи від 2021 року тут уперше запроваджено бакалаврську програму з цифрової медіаграмотності (Digital Media Literacy, BA). Відомий журналіст і медіазнавець Ден Гілмор, один з керівників програми, відзначає, що керівництво Школи журналістики Кронкайта вважає медіаграмотність своїм пріоритетом, тому що «від неї залежить здорове суспільство» (Gillmor, 2021). Основу навчального плану складають загальні медійні дисципліни: практикуми з письма, курси з математики та програмування, масової комунікації, етики, політології, історії та соціології, а до спеціальних дисциплін належать:

- **«Цифрова медіаграмотність»** (2-х-рівневий курс, 6 кредитів загалом): про інформаційну екосистему, безпеку споживання цифрової інформації, алгоритмічну грамотність, розмежування фактів від думок; студенти вчать інструменти та техніки створення медіаконтенту, як медіа використовуються для переконання аудиторії, етичні та правові аспекти створення медіаповідомлень.

² Тут і далі використовуємо термін «місінформація» на позначення англomовного поняття «misinformation» у значенні, роз'ясненому Центром протидії дезінформації при Раді національної безпеки й оборони України: «(від англ. mis-information, mistake – помилка) – несвідомі помилки та подання неточних або перекораних фактів» (ЦПД, 2022).

- **«Місінформація і суспільство»** (3 кредити): про міс- і дезінформацію, яка спеціально створена для завдання шкоди, інструменти, техніки та тактики пропаганди, медіаманіпуляції, їх соціологічні та психологічні основи.
- **«Цифрові медіа і свобода висловлення поглядів у 21-му столітті»** (3 кредити): про екстраординарну природу медіа в 21 столітті, їх еволюцію, роль інтернету як радикально централізованої мережі, що швидко децентралізується, як інтернет загрожує свободі висловлення поглядів через онлайн-переслідування, булінг, самоцензуру тощо.
- **«Дослідницькі методи»** (3 кредити): вивчення методів дослідження даних у журналістиці для розслідування актуальних питань галузі.
- **Вибіркові курси**, серед яких такі: «Цифрова аудиторія», «Основи соціальних медіа», «Медіапідприємство», «Основи журналістського бізнесу», «Раса, гендер і медіа», «Візуальна комунікація», «Подкастинг», «Міжнародна масова комунікація» та ін.

Зазначимо, що наш пошук не виявив аналогічних освітніх програм, які б пропонували отримання повноцінної бакалаврської освіти з медіаграмотності, крім запровадженої Університетом штату Аризона, тому описаний кейс радше виняток, ніж правило. Проте, отримання додаткової спеціальності з медіаграмотності на рівні бакалаврату є поширенішим явищем, яке охоплює значно ширшу географію американських ЗВО.

Додаткова бакалаврська спеціальність (minor programs) або магістерська/докторська спеціалізація (specializations) з медіаграмотності.

Окрім уже зазначеної бакалаврської програми, **Університет штату Аризона** пропонує студентам невідкладних спеціальностей можливість отримати додаткову спеціальність (minor) з цифрової медіаграмотності. Вона передбачає опанування освітніх курсів обсягом 15 кредитів, а університет так визначає її фокус: *«Додаткова програма з цифрової медіаграмотності готує студентів до того, щоб бути на передовій стратегічних та етичних питань, пов'язаних з цифровими медіа, включаючи міс- і дезінформацію, автоматизацію, верифікацію, безпеку та конфіденційність. Студенти вивчають, як створюються, споживаються та досліджуються медіа, і як краща інформація покращує громаду. Випускники програми вміють використовувати сучасні інструменти і тактики для аналізу медіа, верифікації та інтерпретації інформації, реалізації свободи слова та використання контенту для покращення власного життя і суспільства»*.³

Школа журналістики і масової комунікації **Університету Айови** (University of Iowa) пропонує подібну додаткову програму, проте дещо з іншим фокусом: з новинної та медійної грамотності (News and Media Literacy Minor) обсягом мінімум 15 кредитів. При цьому університет вказує, що ця додаткова спеціальність не готує студента до роботи в медіа, та її не можна отримати, навчаючись на основній спеціальності з журналістики та масових комунікацій, тобто потрібно обрати тільки одну з опцій. До п'яти обов'язкових курсів цієї minor належать вступні курси з медіаефек-

³ Digital Media Literacy, Minor. Arizona State University. URL: <https://shorturl.at/fJyZO>.

тів, медіа й культури, журналістики та стратегічних комунікацій, соціальних медіа і свободи вираження поглядів / медіаетики.

Університет Сан-Франциско (San Francisco State University), пропонуючи додаткову спеціальність з медіаграмотності (15 кредитів), вказує, що вона *«готує критично мислячих громадян до життя у світі, в якому люди завалені медійними повідомленнями, [...] допоможе студентам зрозуміти, як, навіщо і ким створюються медіа і як вони впливають на окрему людину і суспільство в цілому»*⁴. Цікаво, що до основних дисциплін, що складають кістяк цієї програми, входять всього три курси по 3 кредити кожен: «Життя на ТБ: критичний погляд», «Медіаграмотність» і «Медіа та суспільство» (плюс ще дві вибіркові дисципліни), але програмні результати навчання (ПРН) за цією *minor* сформульовано досить широко й охоплюють основні ПРН якісної освітньої програми з медіа та журналістики:

- Усвідомлювати вплив технологій на медіакомунікацію.
- Деконструювати повідомлення на предмет їхнього значення, мети, точності та намірів.
- Аналізувати, як медіа конструюють соціальну реальність і як вони впливають на аудиторію.
- Визначати, як створюються повідомлення для соціальних, політичних, економічних, історичних та естетичних цілей.
- Застосовувати теорію медіа для інтерпретації повідомлень різними аудиторіями.
- Володіти естетичною та символічною мовою медіа.

Варто відзначити, що *minor*-програми з медіаграмотності не завжди пропонуються на факультетах або школах медій і журналістики, а можуть забезпечуватися кафедрами чи департаментами інформатики, педагогіки або навіть психології. Наприклад, **Ітака коледж** у Нью-Йорку (Ithaca College) пропонує міждисциплінарну *minor* обсягом 18 кредитів з координатором на кафедрі психології і вимогою проходження практики та створення мультимедійного портфоліо, яке демонструватиме практичні роботи студентів із застосуванням принципів медійної грамотності. А в **Університеті Каліфорнії в Лос-Анджелесі** (University of California, Los Angeles) додаткова програма з інформаційної і медійної грамотності обсягом 20 кредитів розроблена школою освіти й інформатики та в основі навчального плану має курси з наголосом на аналізі інтернету як інформаційного середовища, його впливу на суспільство, владу, культуру.

Південно-коннектикутський університет (Southern Connecticut State University) має спеціалізацію з медійних студій і медіаграмотності (Media Literacy and Studies Pathway) для студентів-бакалаврів основної спеціальності з комунікацій, медіа й екранних студій (англ. Screen studies). Спеціалізація дає поглиблені знання з медіааналітики, медіакритики, медіадосліджень, медіаосвіти та медіаадвокації й активізму.

Університет Флориди (University of Florida) пропонує здобувачам магістратури й аспірантури з педагогіки спеціалізацію з викладання медіаграмотності (Media Literacy Education). Три основні курси складають: «Викладання мультіграмотностей»⁵, «Медіаграмотність та інтернет», «Викладання цифрового сторітелінгу». Ці курси спрямовано на те, щоб студент набув компетенцій у викладанні медіаграмотності на різних освітніх рівнях із застосуванням цифрових техноло-

⁴ Minor in Media Literacy. San Francisco State University. URL: <https://shorturl.at/fYap6>.

⁵ Мультіграмотність - це широка концепція грамотності, яка передбачає здатність використовувати різноманітні форми комунікації та грамотності в різних контекстах: традиційному (читання та письмо), цифровому (використання технологій і цифрових медіа), візуальному (інтерпретація зображень) і невербальному (знакова мова тощо). Див., наприклад: Castro, M. & Gottlieb, M., 2021.

гій. Протягом восьмирічного семестру (12 кредитів) здобувачі мають розробити власний навчальний ресурс для дорослих, підлітків або дітей, або написати академічну роботу на обрану тему з медіаграмотності.

Освітні компоненти з медіаграмотності в освітніх програмах з журналістики, медіа та масових комунікацій.

Щодо власне журналістської освіти, то тут курси з медіаграмотності також стали складником курикулуму, проте кожен ЗВО має свої особливості. Школи журналістики та масових комунікацій американських університетів пропонують студентам величезний вибір освітніх програм усіх рівнів і напрямків (бакалаврат, магістратура, докторські та сертифікатні програми і т. д.): від традиційної журналістики, реклами, зв'язків з громадськістю або комунікацій до вузких медійних фокусів (спортивної або розслідувальної журналістики, цифрових медій, стратегічних наративів і комунікацій, фільммейкінгу і продюсування, медіа доповненої реальності тощо).

Серед навчальних курсів, які доступні студентам-медійникам є дисципліни основного й елективного блоків, які присвячені різним аспектам медіаграмотності, проте наше дослідження виявило, що такі освітні компоненти становлять незначну частку навчальних планів і більшою мірою стосуються цифрової грамотності: роботи з інформацією в соціальних мережах, на різних цифрових платформах, створення медіапродуктів для цифрових аудиторій і т. п. Деякі заклади освіти вводять теми з медіаграмотності у філософські, політологічні чи соціологічні курси (блок обов'язкових загальних дисциплін), або запроваджують спеціальні курси з медіаграмотності в блоці професійних дисциплін, як то «Медіа і суспільство», «Медіапсихологія», «Міжнародні медіа й організації», «Медіа і культура».

Щодо тих шкіл журналістики, які позиціюють себе як найпрестижніші й такі, що фокусуються на hands-on підході, тобто створюють здобувачам умови навчання максимально наближені до роботи в ньюзрумах (часто у співпраці з топовими масмедіа США: телеканалами ABC, NBC, MSNBC, National Public Radio тощо), то вони взагалі не згадують у своїх навчальних планах аспекти медіаграмотності ні в major, ні в minor програмах, а стовідсотково фокусуються на журналістиці. До таких, наприклад, належить **Колумбійський університет** у Нью-Йорку (Columbia School of Journalism) та **Університет Мізури** (Missouri School of Journalism - Mizzou). Ці школи журналістики мають різні дослідницькі центри і видання, які торкаються тематики медіаграмотності на рівні наукових досліджень і співпраці з професійним середовищем. Наприклад, Колумбійський університет публікує професійний журнал «Columbia Journalism Review» та є співорганізатором багатьох проєктів і заходів, зокрема щодо протидії російській пропаганді, міс- і дезінформації, безпеки роботи журналістів тощо.

Але інші університети активно інкорпорують медіаграмотність у свій освітній процес і промоціюють такі дисципліни в каталогах курсів. Так, медійна школа **Університету Індіани** в Блумінгтоні (Indiana University Bloomington) серед набору основних дисциплін журналістського навчального плану першокурсників визначає курс «Місінформація і медіа грамотність» (3 кредити). Автори вказують, що ця дисципліна дає знання про «*дезінформацію, фейкові новини, соціальних ботів, інформаційні бульбашки, астротурфінг⁶, фабрики тролів, теорії змови та кампанії впливу [...]*

⁶ Різновид маніпулятивної техніки, що полягає у поширенні ідентичних коментарів у соцмережах або новин, які представляють узагальнену думку великої групи людей ([Детектор медіа](#), 2024).

допомагає студентам здобути знання та навички з розвитку медійної та інформаційної грамотності, а також алгоритмічних заходів протидії зловживанням і маніпуляціям у соціальних медіа»⁷. Крім того, студенти-бакалаври, які вивчають медіа (BA in Media) з концентрацією на інтерактивних і цифрових медіа можуть обрати до вивчення дисципліну «Культури соціальних медіа» про критичне й аналітичне розуміння соціальних медіа, конструювання ідентичностей, і про те, як місінформація впливає на формування аудиторією онлайн-досвіду інфоспоживання.

Коледж журналістики і комунікацій Університету Флориди (University of Florida) також серед обов'язкових курсів на програмах з журналістики та медіа пропонує дисципліни з акцентом на медіаграмотності у соціальних мережах. Так, у силабусі курсу 3-го року навчання «Соціальні медіа в журналістиці»⁸ вказано, що студенти, зокрема, обговорюють етичні питання і кращі практики роботи з онлайн-аудиторією, як долати кризу комунікацій, тролів і місінформацію. А обов'язкова дисципліна другокурсників «Медіа, культури й ідентичності»⁹ націлена дати студентам уявлення про роль медій у суспільстві в контексті політичних, культурних і соціальних питань, акцентуючи на розвиткові критичного мислення й аналітичних здібностей майбутніх медійників. На четвертому курсі навчальний план цього університету пропонує журналістам дисципліну «ШІ, соціальні медіа та демократія»¹⁰, яка розглядає, як штучний інтелект використовується у журналістиці та соціальних медіа з одного боку як загроза (для створення фейків, міс/дезінформації), а з іншого боку — як новітній технічний інструмент для більш соціально відповідального, етичного, правдивого, справедливого й інклюзивного інформування й залучення аудиторії.

Школа журналістики та медіа **Університету Техасу в Остіні** (The University of Texas at Austin) також пропонує цілу низку вибірових курсів з акцентом на медіаграмотності: «Новинна грамотність в цифрову добу», «Новинні медіа і політика», «Соціальні медіа, пропаганда і вибори», «Технології і культура», «Життя в інформаційну добу», «Онлайн-безкультур'я» тощо. А коледж журналістики ім. Ф. Меррілла **Університету Мериленду в Коледж Парк** (University of Maryland in College Park) хоч і не має вимоги вивчення курсів з медіаграмотності у професійному блоці дисциплін, проте у загальному каталозі дає студентам до вибору вузько фокусовані курси з напрямків освіти, інформаційних наук, історії, культури, які безпосередньо стосуються медіаграмотності. Наприклад, це навчальні курси з історії радянської пропаганди та кінематографу, вибору джерел інформації, протидії дезінформації та феномену «фейкових новин», кібербезпеки, політичної цензури і демократії, аналітичних і фактчекінгових технік і т.п. Цей університет також дає можливість студентам отримати minor з інформаційних наук, технологій, етики і політики (Science, Technology, Ethics and Policy Minor) в коледжі інформатики.

⁷ <https://academics.iu.edu/courses/bloomington/msch-c-110-misinformation-and-media-literacy.html>

⁸ <https://www.jou.ufl.edu/assets/syllabi/202408/JOU3366C-Social-Media-in-Jou-Stevens-F24.pdf>

⁹ <https://www.jou.ufl.edu/assets/syllabi/202401/MMC2604-Media-Cultures-and-Identity-Wagner-Spring-24.pdf>

¹⁰ <https://www.jou.ufl.edu/assets/syllabi/202401/JOU4930-AI-SOCIAL-MEDIA-DEMOCRACY-Nah-Spring-24.pdf>

Сертифікатні програми з медіаграмотності. Літні школи. Масові відкриті курси для громадян (outreach programs)

Сертифікатні програми бакалаврського або магістерського рівнів (undergraduate certificate або post degree certificate) є одним із видів додаткової вищої освіти в США. Вони не передбачають отримання ступеня бакалавра або магістра, але дають можливість прослухати вузькоспеціалізовані курси (від трьох до п'яти в середньому, до 18-20 кредитів бакалаврату або 9-12 кредитів у магістратурі) й отримати сертифікат (Sharp Emerson, 2023). Такий варіант освіти популярний серед людей, які мають початковий або середній професійний досвід, хочуть стимулювати розвиток своєї кар'єри, але не бажають вступати на повноцінну програму вищої освіти. Університети США пропонують цілу низку таких сертифікатних програм, які переважно мають фокус на цифровій медіаграмотності. Варто зазначити, що розроблені вони переважно департаментами або школами комунікацій і журналістики. Проте нерідко авторами є також викладачі педагогічного фаху, які фокусуються на підвищенні кваліфікації вчителів загальноосвітніх шкіл (за американською градацією K-12 рівня, тобто від дитячого садка до 12 класу).

Так, у **Південно-іллінойському університеті в Едвардсвілі** (Southern Illinois University Edwardsville) для отримання постбакалаврського сертифіката з цифрової медіаграмотності необхідно пройти два основних курси («Культурні студії в медіа» та «Пропаганда в цифрову добу») і один з курсів на вибір («Медіаправо», «Медіаетика», «Ідентичність і нові медіа» або «Медіа і здоров'я»). Програма розрахована на освітян, бібліотекарів і медіапрофесіоналів та має на меті дати студентам можливість опанувати навички з використання цифрових медіатехнологій, розрізнення місінформації, фактів і думок, деконструювання медіарепрезентацій, рефлексії щодо медіаспоживання, медіаправа, створення цифрового контенту й оцінки впливу медіа на суспільство.

Бакалаврська сертифікатна програма з цифрової медіаграмотності для студентів **Університету Массачусетсу в Амхерсті** (University of Massachusetts Amherst) передбачає опанування п'яти курсів (20 кредитів максимально). Це три обов'язкові дисципліни («Вступ до медіа і культури», «Медіа й освіт», «Медіаграмотність») та дві на вибір (наприклад, «Реклама, культура, спорт», «Медіа, PR і пропаганда», «Культура споживання» «Молодь, демократія і розважальні індустрії», «Гендер, стать і репрезентації» тощо). Подібну сертифікатну програму бакалаврського рівня пропонує Вестмінстерський університет у штаті Юта (Westminster University) обсягом 13-16 кредитів з двома основними курсами «Дезінформація і США» та «Медіа і демократія» та набором елективних дисциплін про подкастинг, телебачення, відеогеймінг, фільммейкінг, гендер в медіа, вебдизайн, відео й аудіопродакшн тощо.

Розповсюдженими є й **літні програми та школи** з медіаграмотності. Такий варіант освітніх послуг американські університети пропонують зазвичай абітурієнтам як опцію доуніверситетської підготовки. Наприклад, **Університет південної Каліфорнії** (University of Southern California) має літню програму «Медіаграмотність в добу місінформації», на якій, зокрема, викладаються теми з цифрової медіаграмотності, візуальної журналістики, цифрової фотографії, новин і документалістики, відео продакшену й аудіо сторітелінгу. В **Сиразькому університеті** (Syracuse University) подібна літня програма для абітурієнтів містить курс з медіаграмотності, попкультури та демократії.

Масові онлайнкові курси, створені викладачами медіа/журналістики, соціологами, політологами, професійними фактчекерами/журналістами для загальної аудиторії (зазвичай розповсюджуються на платформах університетів через окремі проєкти університетів, спрямовані

на залучення громадськості – т. зв. «outreach programs» - програми з відкритої освіти для всіх зацікавлених громадян). Такі курси часто пропонуються і через платформи масових відкритих онлайн-курсів на зразок українського Prometheus чи американської Coursera. Наприклад, **Мічиганський університет** (University of Michigan) пропонує у власному проєкті «Teach-Out» онлайн-курс «Disinformation, Misinformation, and Fake News» («Дезінформація, місінформація та фейкові новини»). На платформі Coursera **Гонконзький університет** (University of Hong Kong) пропонує курс «News Literacy for Digital Citizens» («Новинна грамотність для цифрового громадянства»), а **Пенсільванський університет** (University of Pennsylvania) у співпраці з Департаментом США – курс «English for Media Literacy» («Англійська для медіаграмотності»).

2.2. КАНАДА

Система університетської освіти Канади поєднує в собі риси американської й британської систем вищої освіти, проте все ж ближче до американської за структурою і філософією. Як і в США, бакалаврські програми зазвичай мають обсяг 120 кредитів, що становить 4 роки навчання. Так само як і Сполучені Штати, Канада не має єдиного виконавчого органу управління освітою на федеральному рівні (тобто міністерство освіти відсутнє), натомість ці функції повністю покладені на департаменти освіти провінцій, які зокрема розробляють стратегічні плани, контролюють якість освітніх послуг тощо. Проте, відмінності в американській і канадській системах вищої освіти прослідковуються, зокрема й у підходах до викладання медіаграмотності.

Щодо впровадження вимоги до володіння компетенціями з цифрової медіаграмотності, то, наприклад, уряд провінції Британська Колумбія розробив стратегію цифрового навчання¹¹, яке передбачає викладання відповідних курсів на рівні коледжів (post-secondary level). Проте, якщо в американських ЗВО цифрову грамотність (англ. термін - digital literacy) здебільшого ототожнюють з ширшим поняттям медійної грамотності, то в Канаді розмежування цих компетенцій чіткіше. Так, найчастіше в навчальних каталогах канадських ЗВО трапляються такі терміни на позначення медіаграмотності: критична медіаграмотність (critical media literacy) або критичне мислення і медіаграмотність (critical thinking and media literacy). Цифрова медіаграмотність розглядається як набір умінь працювати з комп'ютерними технологіями в широкому сенсі, навичок захисту від онлайн-впливів і цифрового шахрайства, вільне володіння базовим програмним забезпеченням під час навчання і роботи тощо.

¹¹ Digital Learning Strategy. (April 18, 2023). Government of British Columbia. <https://www2.gov.bc.ca/gov/content/education-training/post-secondary-education/institution-resources-administration/digital-learning-strategy>

Впровадження медіаграмотності на журналістських і медійних програмах університетів

Університет Торонто (University of Toronto) є провідним канадським ЗВО, який має дві програми з журналістики: спільну програму спеціаліста з журналістики (The Specialist (Joint) Program in Journalism) і основну програму з медіа, журналістики та цифрових культур (Major Program in Media, Journalism and Digital Cultures – Journalism Stream). Перша розрахована на тих студентів які хочуть вивчати журналістику паралельно з якоюсь іншою дисципліною, а друга — на тих, хто планує концентруватися тільки на журналістиці та цифрових медіа. Обидві програми мають навчальні дисципліни, присвячені медіаграмотності. Наприклад, ввідний курс «Вступ до журналістики і новинної грамотності», нормативні курси «Журналістика в цифрову добу», «Мобільна журналістика», «Соціальні медіа і мобільний сторітелінг», «Журналістика, поширення інформації і технологічні зміни» і «Нагляд, цензура і свобода преси». Крім того, медіаграмотність інкорпуються не лише в навчальні плани з журналістики. Так, наприклад, департаменти психології, педагогіки й освіти для дорослих Університету Торонто пропонують вибіркового курсу «Освіта і критична медіаграмотність».

Університет Британської Колумбії (University of British Columbia) має бакалаврську і магістерську програми з журналістики. Освітній каталог містить, наприклад, такі дисципліни, що так чи інакше стосуються медіаграмотності: «Журналістика тут і зараз» (3 кредити, бакалаврат: огляд технологій і трендів професії журналіста, їх критичний аналіз, створення журналістських матеріалів), «Декодування соціальних медіа» (3 кредити, бакалаврат: про політичні, соціальні, етичні та правові наслідки впливу соцмереж на медійні організації, журналістів і громадян), «Журналістські практики і стандарти» та «Інтегрована журналістика» (по 3 кредити, магістратура: кросплатформний розгляд медіапрактик і стандартів з наголосом на цифрову медіаграмотність). Ціла низка вибіркового курсів стосується сучасних тем і проблем журналістики й особливостей письма (курси про роботу з маргіналізованими аудиторіями, медіаетику і лідерство, міжнародну тематику тощо). Аналогічна ситуація з журналістськими дисциплінами в **Університеті Конкордіа** (Concordia University), що знаходиться у Монреалі, франкомовній провінції Квебек. ЗВО пропонує такі курси як «Принципи журналістської думки і практики», «Сучасні новинні медіа», «Гендер, різноманітність і журналістика», «Громадянська журналістика».

Факультети медій і журналістики інших канадських ЗВО також мають подібні дисципліни в своїх каталогах як на рівні основної спеціальності (major), так і додаткової (minor). Наприклад, в **Університеті Альберти** (University of Alberta) серед основних компонентів навчального плану міждисциплінарної бакалаврської програми з медіастудій є курс «Сучасна медіакультура», а на аналогічній програмі **Університету Трент** (Trent University) – «Медіа і суспільство», «Грамотність щодо нових медіа», «Цифрова культура», «Кіберетика», «Проблеми глобальних медіа», «Війна і медіа», «Медіа і політика», «Мова і медіа» тощо. Схожий набір навчальних дисциплін бачимо й на бакалаврських програмах з комунікацій і медіастудій **Університету Карлетон** (Carleton University) й **Університету Калгарі** (University of Calgary). Тут, відповідно, наявні курси «Великі дані та суспільство», «Комунікація як пропаганда», «Мова і комунікація», «Комунікація, культура й ідентичність», «Комунікація, технології і культура», «Медіа і конфлікти», «Медіа і демократія», «Соціальні контексти технологій» та ін.

Університет Оттави (University of Ottawa) пропонує такі освітні компоненти в межах бакалаврської програми «Цифрова журналістика»: «Комунікація в інформаційну добу», «Соціальне використання нових медіа», «Соціологія журналістики: від створення до сприйняття». На магіс-

терській програмі з комунікацій в цьому університеті з'являються фокусовані елективні курси «Політичне використання медіа», «Нові напрямки журналістики», «Сучасні проблеми комунікацій», «Конструювання соціальної реальності в медіа», «Комунікація, глобалізація і зміни».

Університет Вестерн (Western University) має дещо відмінні навчальні плани, оскільки пропонує медійні програми, розроблені не департаментами комунікацій чи журналістики, а факультетом інформації й медійних студій. Це бакалаврські освітні програми «Медіа, інформація і технокультура» та «Медіа і публічний інтерес», а також магістерську програму з журналістики й комунікацій. Бакалаврський курикулум структуровано так, що культурологічні, медійні й технологічно спрямовані курси становлять кістяк програм (обов'язкові професійні дисципліни про принципи й стандарти, технології медіавиробництва, етику, право тощо), а магістерський навчальний план зосереджено на формуванні прикладних журналістських компетенцій. Проте програми обох освітніх рівнів містять курси з тематики медіаграмотності. На магістратурі це, наприклад, такі: «Практикувати демократію правильно чи чинити демократично? Етика, критична теорія та право громадськості знати» (Doing Democracy Right or Doing Right by Democracy? Ethics, Critical Theory and the Public Right to Know), «Місінформація та вірусна брехня», «Деколонізація та колективне зцілення».

Елективні (вибіркові) бакалаврські дисципліни включають, зокрема, такі позиції: «Навігація нашим медійним ландшафтом: #медіакультура» (вступ до медіакультури), «Кілер культура» і «Війна для війни» (курси про журналістику та медіа під час війни), «Медіа та ментальне здоров'я», «Пропаганда в друкованій і візуальній культурі», «Комунікація через меми», «Культура коміксів», «Кібержиття: комунікація в цифрову добу» і «Цифрова близькість» (курси про інтеракцію людей і машин у світі ШІ, різновиди технокультур, роботизацію медіаплатформ). Університет також пропонує цілу низку спецкурсів, серед яких є про медіацію, мілітаризацію і конфлікт; етику та ШІ; сторітелінг про маргіналізовані громади; фейкові новини і об'єктивний репортаж; медіа та права людини; геноцид, насилля держави і медіа; медіаактивізм; колоніалізм і соціальну екологію; медіа та студії пам'яті (memory studies) тощо.

Сертифікатні програми, післядипломні курси, літні школи

Сертифікатні програми в Канаді, на відміну від американських, є не додатковим, а самостійним видом початкового рівня вищої освіти. Тривають зазвичай від одного до двох семестрів і завершуються не присудженням ступеня (diploma/degree), а лише видачею асоційованого сертифіката (associate certificate), що є найнижчим щаблем у системі бакалаврської освіти Канади. Натомість, для отримання асоційованого ступеня (associate degree) здобувач повинен провчитися принаймні два роки на рівні коледжу чи університету (60 кредитів), а ступеня бакалавра — не менше 4 років.

Університет Манітоби (University of Manitoba) пропонує 6-тижневу програму (36 контактних годин) з післядипломного навчання/навчання протягом життя (Extended Education) «Медіаграмотність, критичне мислення і розслідувальна журналістика» (Media Literacy, Critical Thinking and Investigative Journalism). Програма передбачає опанування трьох курсів: «Медіаграмотність і критичне мислення» (вміння розрізняти надійні джерела інформації, пропаганду і дезінформацію, оцінювати валідність новин й інформації з соцмереж, відрізняти фейки й правдиві повідомлення); «Розуміння публічної інформації» (вступ до опанування навичок пошуку інформації у

відкритих реєстрах: від власності на землю до відомостей про підприємства й організації чи окремих осіб); *«Просунуті техніки розслідувальної журналістики»* (спеціалізовані техніки пошуку інформації поза базовим Google-пошуком, пошук по базах даних, їх аналіз, написання інформаційного запиту, робота з метаданими, відновлення видалених даних у соцмережах, техніки інтерв'ювання та верифікації інформації).

Університет Фрейзер-Веллі (University of the Fraser Valley) має односеместрову (3 курси, 9 кредитів) сертифікатну програму з медіаграмотності, яка може бути зарахована далі при подальшому навчанні на бакалавраті з медіа і комунікацій, або для викладання медіаграмотності в початковій і середній ланках освіти чи освіти для дорослих. Розробники зазначають, що *«медіаграмотність є ключовою навичкою для отримання роботи та громадянства в Канаді»*¹². Програма спрямована на опанування базових знань про структуру і вплив мас-медіа на канадійське суспільство. Серед курсів на вибір пропонуються, зокрема, такі: «Вступ до цифрових медіа і комунікацій», «Популярна музика і суспільство», «Реклама і соціальні комунікації», «Медіа і попкультура», «Медіа, гроші та влада».

Університет Св. Томаса (St. Thomas University) пропонує студентам отримання сертифіката з цифрової та медійної грамотності у форматі «навчання на досвіді» (англ. *experiential learning*), концепція якого полягає у практико-орієнтованому підході: вивчення матеріалу в «умовах реального світу» через воркшопи з представниками ринку праці, підготовку мікропроєктів чи практику на підприємстві. Викладання різних аспектів медіаграмотності здійснюється представниками департаментів антропології, публічної політики, філології, історії, журналістики, психології та соціології. Такий холістичний підхід дає можливість студентам вивчати широкий набір тем: дезінформацію, криптовалюту, SMM, цифровий активізм тощо. Наприклад, з понад сорока навчальних дисциплін студенти можуть вибрати ті, що стосуються продакшену для цифрових платформ, популярної культури, гендеру, раси в медіа, фільммейкінгу, документалістики, етики, соціології і психології інтернету, колоніалізму, адвокації прав людини, історії медіа, статистичних та інших дослідницьких методів, створення контенту для смартфонів, радіо і подкастингу, цифрової журналістики тощо. Ця сертифікатна програма складається з 5-ти навчальних курсів, двох воркшопів і мікропроєкту або практики, що не є частиною навчального плану певної спеціальності, а пропонується факультативно задля підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, отримання додаткових навичок і якісного наповнення власного резюме.

¹² Media Literacy associate certificate. University of the Fraser Valley. <https://www.ufv.ca/scms/programs/media-literacy-associate-certificate/>

2.3. ДОСЛІДНИЦЬКІ ЦЕНТРИ, ЛАБОРАТОРІЇ, ПРОФЕСІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З МЕДІАГРАМОТНОСТІ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ ТА КАНАДІ

Хоч медіаграмотність і медіаосвіта значною мірою є практико-орієнтовані дисципліни, націлені на виховання свідомих громадян (канадські ЗВО це навіть чітко прописують в описах до освітніх програм), які озброєні цифровими і медійними вміннями і навичками споживання і створення інформації, ця галузь не менше цікавить і науковців. Варто зазначити, що робота з дослідження інфомедійної грамотності здійснюється як на рівні професійних асоціацій, факультетів і департаментів медій, комунікацій і журналістики, відокремлених дослідницьких лабораторій і центрів, так і на рівні індивідуальної наукової діяльності.

У **Сполучених Штатах Америки** основною професійною організацією, що фокусується на цій тематиці є Національна асоціація освітян у сфері медіаграмотності (**National Association for Media Literacy Education (NAMLE)** <https://namle.org>), яка курує роботу лабораторії медіаосвіти (**Media Education Lab (ME Lab)**, засновниця і керівник - проф. Рене Хоббс, *Університет Род-Айленду - University of Rhode Island*). Асоціація є громадським об'єднанням дослідників і освітян, які працюють над розробкою навчальних матеріалів і освітніх ресурсів з медіаграмотності, а також публікують спеціалізований науковий рецензований журнал з відкритим доступом **Journal of Media Literacy Education**¹³ і окремі видавничі проєкти (посібники, підручники, методичні розробки для вчителів загальної ланки освіти й викладачів університетів). Також ME Lab координує такі проєкти, як серії вебінарів і дискусійних клубів, розробку програм з медіаосвіти в співпраці з американськими суспільними телерадіомовниками PBS і NPR, інноваційні програми з професійного навчання і навчання протягом життя (professional and life-long learning programs) у кооперації з Держдепартаментом США (наприклад, ініціатива з запобігання насиллю через вивчення медіаграмотності в громадах штату Род-Айленд «Сміливий Род-Айленд» з промокампанією «Будь допитливим, а не лютим» - "Be curious, not furious"). NAMLE і ME Lab організовують міжнародні медіафоруми, літні інститути і наукові конференції на теми протидії пропаганді, інформаційним впливам, роботі з цифровими медіаплатформами тощо), серед яких наймасштабнішою є національна конференція National Media Education Conference, яка проводиться раз на два роки для членів NAMLE.

Ще однією організацією, яка базується в США, є *Міжнародна рада з медіаграмотності (International Council for Media Literacy (ICML)* <https://ic4ml.org>, попередньо відома як Національна рада з телемедіа – National Telemedia Council), яка від 1953 року публікує професійний аналітичний журнал науково-критичного та науково-популярного змісту **The Journal of Media Literacy**¹⁴, де містяться як наукові розвідки, так і інтерв'ю, звіти, публіцистичні й критичні матеріали з медіаграмотності.

Інші центри і лабораторії при американських університетах, зокрема, фокусуються на дослідженнях штучного інтелекту та місінформації (AI and Misinformation Lab у Школі масової комунікації ім. Маншіп *Університету штату Луїзіани – Louisiana State University*), розвитку критичного

¹³ <https://digitalcommons.uri.edu/jmle/about.html>

¹⁴ <https://ic4ml.org/journal-of-media-literacy/>

аналізу й якісного медіаконтенту (Центр з інформаційної та медіаграмотності при Коледжі медіа й комунікацій ім. Клейна, *Університет Темпл – Temple University*).

У Канаді також напрацьовано чималий досвід аналітичних досліджень і методичної підтримки освітян як на державному рівні, так і на рівні професійної спільноти, які, до слова, тісно співпрацюють. Канадійським аналогом американської NAMLE є *Асоціація з медіаграмотності (Association for Media Literacy (AML) <https://aml.ca>)*, яка, за словами її засновників, уперше у світі ще у 1978 році розробила навчальний курикулум з медіаграмотності для програм з викладання англійської та інших мов у закладах освіти провінції Онтаріо. Діяльність асоціації також полягає у просвітницькій діяльності (наприклад, створення радіоподкасту, спеціалізованих видань), методичній і дорадчій підтримці освітян, які інтегрують інфомедійну грамотність в освітній процес, співпраці з урядами провінцій задля фасилітації такої інтеграції. Одним із найвидиміших досягнень асоціації є створення ще у 1994 році Мережі поінформованості про медіа (Media Awareness Network), що зараз трансформовано у **Канадійський Центр цифрової і медійної грамотності MediaSmarts** (<https://mediasmarts.ca>) для батьків, освітян, науковців і аналітиків, представників громадського й державного секторів – своєрідний національний хаб з медіаграмотності, який проводить чисельні кількісні й якісні дослідження у громадах провінцій Канади. Тематика досліджень, зокрема, стосується медійних навичок канадійської молоді, досвіду цифрового насильства, навичок шкільної молоді розуміння і протидії дезінформації та ін.¹⁵ Щодо університетських наукових центрів, які спеціалізуються на тематиці медіаграмотності, то до них належить, наприклад, *Центр цифрової грамотності при Університеті Британської Колумбії*, який фокусується на дослідженні комп'ютерних та інших цифрових технологій, мобільного зв'язку, гейміфікації та їх впливу на педагогіку в школі.

Отже, проведене дослідження дає можливість підсумувати, що:

- північноамериканські заклади вищої освіти активно імплементують інфомедійну грамотність (з фокусом на цифровій медіаграмотності) в освітній процес як на факультетах медій, так і на загальноуніверситетському рівні;
- автономія ЗВО дає можливість диверсифікувати впровадження медіаграмотності в навчальні плани: від короткострокових сертифікатних програм, літніх шкіл і курсів до можливості здобуття ступеня бакалавра (BA major);
- факультети журналістики запроваджують окремі курси, які стосуються найактуальніших тем медіаграмотності (етичне використання ШІ, дезінформація і пропаганда, новинна грамотність, робота з цифровими аудиторіями та платформами, соціальними медіа тощо);
- найпоширенішим різновидом інкорпорації медіаграмотності в нежурналістські програми ЗВО США і Канади є програми додаткової спеціальності для бакалаврів (minor) або спеціалізації для магістрів і докторів філософії (specialization);
- ЗВО тісно співпрацюють з зовнішніми стейкхолдерами (урядовими департаментами, освітянами, журналістами) та професійними асоціаціями для покращення курикулуму та дисемінації навчально-методичних розробок і наукових досліджень.

///

¹⁵ <https://mediasmarts.ca/research-reports>

Список використаних джерел до Розділу 2

- Астротурфінг. Не дозволяйте маніпулювати собою й своїми близькими онлайн. (2024). *Детектор медіа*. <https://prebunkingwithgoogle.detector.media/>
- ЦПД пояснює термін «місінформація». (21 квітня, 2022). *Центр протидії дезінформації*. <https://cpd.gov.ua/glossary/terms/czentr-protydiyi-dezinformacziyi-pry-rnb-32/#>
- Atack, P. (December 6, 2024). What is the European Credit Transfer System (ECTS)? <https://www.study.eu/article/what-is-the-ects-european-credit-transfer-and-accumulation-system>
- Castro, M. & Gottlieb, M. (October, 2021). Multiliteracies: A Glimpse into Language Arts Bilingual Classrooms. WIDA Bulletin. University of Wisconsin–Madison. <https://wida.wisc.edu/sites/default/files/resource/FocusBulletin-Multiliteracies-ENGLISH.pdf>
- Coffey, L. (March 26, 2024). Digital Media Literacy Becoming a Graduation Requirement. *Inside Higher Ed*. <https://www.insidehighered.com/news/tech-innovation/teaching-learning/2024/03/26/colleges-adding-digital-literacy-graduation>
- Cubbage, J. (2018). Handbook of Research on Media Literacy in Higher Education Environments. IGI Global.
- Gillmor, D. (March 15, 2021). Our new digital media literacy degree: A “user’s guide” to 21st century digital life. *ASU News Co/Lab*. <https://newscollab.org/2021/03/15/our-new-digital-media-literacy-degree-a-users-guide-to-21st-century-digital-life/>
- Sharp Emerson, M. (November 3, 2023). Graduate Certificate vs. Master’s Degree: What’s the Difference? *Harvard Extension School*. <https://extension.harvard.edu/blog/graduate-certificate-vs-masters-degree-whats-the-difference/>

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Стратегічний рівень

- 1** Інтеграція медіаграмотності (як складової інформаційної безпеки країни) в навчання у вищій школі для всіх спеціальностей має стати частиною освітньої стратегії України.
- 2** Розробка стандартизованого підходу до визначення компетенцій з медіаграмотності як для спеціальності “Журналістика”, так і інших спеціальностей усіх рівнів освіти, сприятиме швидшій інтеграції тем медіаграмотності в освітній процес.
- 3** Бажаним є врахування потреб вищої школи при наповненні платформи Національного проєкту “Фільтр”, яка задумувалася як єдина платформа для проєктів з медіаграмотності.

Рівень університетів

- 1** Бажаною є більша інституційна підтримка медіаграмотності на рівні адміністрації університетів. Зокрема включення медіаграмотності до освітньої стратегії університету може сприяти кращій інтеграції медіаграмотності в освітні програми.
- 2** Створення належних умов для підвищення кваліфікації викладачів. Формальний підхід до навчання викладачів заради звітності потребує перегляду. Навантаження на викладачів на період навчання має бути зменшене.
- 3** Потрібна координація освітніх програм та дисциплін заради уникнення тематичних повторів під час викладання.
- 4** Розробка спільних методологічних підходів до викладання медіаграмотності сприятиме вищій результативності навчання.

Викладачі

- 1** Щорічний перегляд змісту курсів з медіаграмотності має бути обов'язковим, із урахуванням постійних змін у сферах медіа та медіаграмотності.
- 2** У силабусах оновлення списку літератури має відбуватися щороку із включенням найактуальніших українських та іноземних досліджень, інструментів, ресурсів.

- 3** Методи викладання мають корелюватися з навчальними цілями запропонованого курсу і сприяти досягненню поставлених навчальних завдань.
- 4** В межах спеціальних дисциплін із медіаграмотності більшої уваги потребують теми використання онлайн-інструментів, OSINT-досліджень, штучного інтелекту; в межах дисциплін з інтегрованими компонентами — теми, присвячені різновидам онлайн-шахрайства та протидії їм, алгоритмам соцмереж, механізмам захисту в складному інформаційному середовищі.
- 5** Включення досвіду медіаосвітніх українських і зарубіжних ініціатив з медіаграмотності в навчання може бути для студентів хорошим прикладом застосування отриманих знань в реальному світі.

ДОДАТОК 1. Перелік університетів

- 1 Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
- 2 Волинський національний університет імені Лесі Українки
- 3 Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара
- 4 Донецький національний університет імені Василя Стуса
- 5 Житомирський державний університет імені Івана Франка
- 6 Запорізький національний університет
- 7 Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)
- 8 Інститут журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка
- 9 Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка.
- 10 Львівський національний університет імені Івана Франка
- 11 Маріупольський університет
- 12 Могиланська школа журналістики НАУКМА
- 13 Навчально-науковий інститут журналістики КНУ ім. Т.Г.Шевченка
- 14 Національний авіаційний університет
- 15 Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
- 16 Національний університет «Львівська Політехніка»
- 17 Національний університет «Острозька академія»
- 18 Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
- 19 Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка
- 20 Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
- 21 Сумський державний університет
- 22 Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка
- 23 Ужгородський національний університет

- 24** Український державний університет імені Михайла Драгоманова
- 25** Харківський національний університет ім.В.Каразіна
- 26** Херсонський державний університет
- 27** Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
- 28** Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
- 29** Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв)
- 30** Школа журналістики Українського католицького університету

